

LUÍSA VILLALTA, POETA DA CIDADE

LUÍSA VILLALTA, POET OF THE CITY

Xosé M.ª Álvarez Cáccamo

Resumo: Entre os libros dedicados á exploración poética do ser e o sentido da Cidade sobrancea a grande altura *En concreto* (2004) de Luísa Villalta, unha contribución decisiva ao curso da nosa historia literaria de todos os tempos. Leo *En concreto* como crónica dunha viaxe iniciática, a realizada pola poeta protagonista a través das rúas e prazas da Cidade, entidade abstracta e arquetípica cuxo referente é A Coruña, nomeada exclusivamente por medio dun breve conxunto de topónimos. A viaxeira camiña en procura do coñecemento das claves da Cidade antropomórfica, con cuxo corpo se funde en prodixioso acto de consubstanciación mentres vai experimentando o proceso da súa propia metamorfose interior. A inquisitiva exploración, realizada con versátil e complexa óptica plural —existencial, antropolóxica, sociolóxica, política e simbólica— persegue tamén a análise dos comportamentos do colectivo cidadán, maiormente sumido na pasividade e no conformismo. A experiencia iniciática desenvolta nos poemas de *En concreto* produciu un importante efecto de transformación do suxeito protagonista. Tamén a Cidade e os seus habitantes —malia a frecuente declaración crítica de decepción e desánimo— resultaron transformados como resultado da vixiante posición interpretativa adoptada no libro, fundamental logro da alta intelixencia creativa de Luísa Villalta.

Abstract: Among the books dedicated to the poetic exploration of the being and meaning of the City, Luisa Villalta's *En concreto* [*Concretely*] (2004) stands out as a decisive contribution to our literary history. I read *En concreto* as a chronicle of an initiatory journey, undertaken by the poet as main character through the streets and squares of the City, an abstract and archetypal entity whose point of reference is A Coruña, referred to exclusively through a brief set of toponyms. The traveller proceeds in search of the keys to the anthropomorphic

City, with whose body she merges in a prodigious act of consubstantiation, while experiencing the process of her own inner metamorphosis.

The inquisitive exploration, carried out with a versatile and complex plural perspective (existential, anthropological, sociological, political, and symbolic) also pursues the analysis of the behaviours of citizens as a collective, most of whom are immersed in passivity and conformism.

The initiatory experience developed in the poems of *En concreto* have an important transformational effect on the protagonist of the poems. Despite frequent critical declarations of disappointment and discouragement, the City and its inhabitants are also transformed as a result of the vigilant and interpretative position adopted in the book: a crucial achievement of Luisa Villalta's highly creative intelligence.

Palabras chave: Luísa Villalta, viaxe iniciática, cidade, poesía, *Ruído*, *En concreto*.

Key words: Luísa Villalta, initiatory journey, city, poetry, *Ruído*, *En concreto*.

Desde Baudelaire, a cidade contemporánea vive no poema, interpretada, transformada, obxecto de admiración, de rexeitamento ou dun complexo conglomerado de emocións contraditorias. A xeografía poética da cidade exprésase a través dun mapa universal de capitais inseparábeis dos nomes dos seus poetas: o *Spleen de París* de Baudelaire, *Lorca e Poeta en Nueva York*, o *Fervor de Buenos Aires* na voz de Borges, *Londres* en Eliot, *Pasolini e Roma*, Pessoa e Cesário Verde a percorrer o mundo de Lisboa, o *Madrid dun millón de cadáveres* en *Hijos de la ira* de Dámaso Alonso, a *Barcelona* de Josep Carner... As cidades de Galiza foron edificadas así mesmo con materia prima de poema: *Tempo de Compostela* de Salvador García Bodaño; o *Lugo* de Pimentel e d'*A fraga amurallada* de Darío Xohán Cabana; *Vigo* na poesía de Luz Pozo, Ramiro Fontes, Manuel Forcadela ou Helena de Carlos; *A Coruña* de Miguel Anxo Fernán Vello, Pilar Pallarés e Xavier Seoane; o *Ferrol* de Xohana Torres; *Santiago de Compostela* nas voces de Uxío Novoneyra, Méndez Ferrín ou Vítor Vaqueiro no seu libro *1968*. Autores nosos habitaron outros lugares de alén de nós nos seus poemas: *Bogotá e Cali* nos *Cantos caucanos* de Avilés de Taramancos, *a Paisaxe de Glasgow* de Vicente Araguas ou *Cork* de Irlanda en *Diario de Crosses Green* de Martín Veiga. A esta listaxe necesariamente incompleta cómpre engadir o nome principal de Luísa Villalta, quen, como moitos dos poetas citados, traspasou os lindes do referente urbano concreto dos seus poemas para procurar o significado universal da Cidade.

Non todos os autores e autoras da anterior nómina dedicaron libros completos a tal esforzo de inquisitiva interrogación. Luísa Villalta, coma outros e outras poetas, pero cunha enerxía que singulariza especialmente o seu discurso, mostrou sempre unha vontade clara de exploración do ser da Cidade, A Coruña como referente espacial superado na súa identidade polo horizonte simbólico da universalidade. Xa no seu libro *Ruído*, de 1995, comeza a falar a voz do suxeito colectivo e cidadán, habitante da “selva audaz antropomórfica edificada / codificada construída” (1995, p. 43). *Papagaio* traza en 2006 a rede profunda dos ámbitos da cidade mergullada baixo a sombra inhumana da especulación e da demolición, onde latexa a vida e a memoria das prostitutas que habitaban o barrio coruñés que lle dá nome ao poemario. O monográfico tratado poético da Cidade titulado *En concreto* (2004) é o libro máis ambicioso, esixente e rigorosamente construído de Luísa Villalta e un dos máis altos logros da poesía de nós. Aos poemas que lle deron corpo e que caracterizan a autora como poeta da Cidade, como unha das máis brillantes intérpretes do universo cidadán, dedicarei as páxinas que seguen.

En concreto é o relato dunha viaxe iniciática, a que a protagonista, poeta camiñante, emprende o día en que decide abandonar a casa dos pais e romper o seu primeiro poema, tal como declara a voz do eu lírico en versos do titulado “Habitar”, situado nas primeiras páxinas do libro: “Rompín / o primeiro poema / ao perder de vista os pais, os amigos, os compañeiros ausentes” (2004, p. 15). Trátase, de acordo coas normas desta modalidade mítica e literaria, de ceibarse dos vínculos dos vellos modos de existencia para entregarse a unha aventura de novas experiencias, a un proceso de re-nacemento e de transformación radical:

Aconteceu romper tantos primeiros poemas
 como veces nacín desmedida de min tras de min
 e aínda despois de cada resurrección
 (2004, p. 15)

No poema “Iniciación”, integrado tamén na primeira parte do libro, denominada “Brasón”, a autora declara no mesmo título o sentido e intención do seu periplo, a procura da liberdade propia e da liberación colectiva, unha vez traspasadas as portas de acceso á unha saída que facilite o abandono do ámbito da conformidade, da atafegante clausura interior. Son as portas “cegas de esperar a iniciación sinxela e orgullosa / da liberdade de ser” (2004, p. 27). A ruta liberadora conducirá, pois, ao territorio da independencia persoal que, non obstante, só será atinxida a través da actividade civil e comunitaria, coa Cidade no centro e no horizonte da acción transformadora. Nos seguintes versos do mesmo poema queda enunciado con rotunda vontade o proxecto da aventura iniciática:

e fico libre
remotamente libre no segredo
de interpretar na secuencia dos meus xenes
calquer ideal da identidade
e fabricar común convición de sermos libres
na Cidade á que non renunciamos
(2004, p. 28)

Trátase, pois, dunha acción itinerante pola vía do coñecemento e en procura da identidade e da liberación individual e colectiva, que se realiza ao impulso do sentimento de orgullo propio das persoas que comparten un segredo exclusivo e transcendente e a íntima satisfacción dos iniciados.

A viaxe que a poeta decide realizar e que o libro describe en itinerarios de sentido simbólico, alicerzados en reflexión de múltiple dirección —existencial, sociolóxica, histórica e política— é unha suma complexa de percorridos a través da Cidade, na que a viaxeira exploradora se interna, a baixar desde o seu barrio alto, a descender aos sotos abismais da marxinalidade e a derrota, en ascenso de anceiada revolta popular, ou, nalgunha ocasión, en difícil traxecto de subida polos carreiros do propio poema, iniciática experiencia de oficio literario inseparábel dos contidos do relato mesmo. Espera, expectativa, promesa e anuncio son os substantivos centrais dun campo semántico activo ao longo de todo o libro, expresión dun movemento anímico de alerta e desacougo. Como corresponde ao xénero da viaxe iniciática, a heroína protagonista desta aventura debe enfrontar a sombra de graves atrancos, entre outros os derivados da propia consciencia vacilante, do ánimo inseguro, da indecisión: “Ía pero vou, aínda vou / vou, xa vou, acaso irei” (2004, p. 18). Os seus pasos detéñense no poema titulado “Atención” fronte a unha parede que impide o avance, e a poeta non pode “seguir pensando” (2004, p. 61), interrompido provisoriamente o camiño da iniciación, que é tamén ruta do pensamento. A viaxeira progresa en ansioso rumbo de coñecemento, pero a parede súbita frea a súa marcha: “Alanco e sucumbo: / o movemento é imposíbel” (2004, p. 61). A rabia entusiasta bate ás veces contra a tentación de regresar á seguridade do pacífico ancoradoiro familiar.

O proceso de mudanza persoal asenta nun progresivo movemento de identificación e integración co ser antropomórfico da Cidade —corpo dotado de veas, brazos e ventre, entre outros atributos anatómicos—, que se resolve ás veces no acto da plena consubstanciación, fundidas nun “todo incomprensíbel” (2004, p. 18) a cidadá poeta e a urbe por ela explorada e incorporada como parte do organismo propio. Resulta difícil comprender, efectivamente, o prodixio desa experiencia unitiva na que latexa un pouso de vivencia mística a interactuar coas

procuras da razón analítica. Con frecuencia, a viaxeira é transportada en arroubo, no escuro. Nesa liña de sentido, entre os poemas máis enigmáticos sobrancea o titulado “Isto”, onde se revela o desacougo producido por certa fulguración intuitiva, de impreciso perímetro e significado inapreixábel, un “río de signos” (2004, p. 76), texto hermético a fluír na memoria da Cidade. É o discurso da vivencia inefábel, expresado noutras ocasións a través, entre outros procedementos de cerna simbolista e surrealista, da imaxe visionaria, recurso técnico de uso habitual na poética de Luísa Villalta e moi frecuente nos poemas de *En concreto*.

Máis claros resultan, aínda que tamén de sorprendente efecto, os versos nos que se nos ofrece a imaxe da identificación do eu protagonista con determinados atributos do ser da Cidade humanizada nun fantástico xogo de intercambios: “E son eu son amando algo de min depositado / na Cidade tatuada” (2004, p. 21). A camiñante non só percorre rúas e prazas, senón que ela mesma é camiño que se interna no corpo do espazo urbano ou peza da roupa que constitúe a vestimenta da Cidade. É a “Cidade / mental detida en min” (2004, p. 78), a Cidade que a escolleu como cronista e intérprete do seu significado, que finalmente resulta ser a clave semántica dunha imaxe especular: “mírame en ti / e escólleme para soñarte” (2004, p. 32). Fala a voz da Cidade, que se sabe habitante no ámbito interior da súa lectora principal, consciente, ademais, de que a elección do territorio cidadán como obxectivo daquela indagación iniciática é unha opción de autoconhecimento. Do tenso exercicio hermenéutico deriva a construción da nova personalidade da viaxeira, que resulta revitalizada no diálogo da observación analítica e crítica e renovada na asunción dunha nova obriga de compromiso social e político. A viaxe da poeta, mentres fundamenta a construción da súa nova identidade, é principalmente lectura interpretativa de claves semióticas e simbólicas daquela enorme criatura humanizada.

Nos dous poemas finais do terceiro apartado do libro, “Estampas”, titulados “Desandando” e “Viaxe”, anteriores a outros dous que constitúen os capítulos de feche e recapitulación de *En concreto*, a exploradora declara a súa intención de dar por concluída a súa particular travesía cidadá, que lle deixou un pouso de amargura e frustración, provocadas “por tanta sumisión voluntaria” (2004, p. 85), “compadecidas de si mesmas e o seu patrimonio incerto” (2004, p. 85) as portas da Cidade, as posíbeis aberturas de acceso a aquel futuro de liberdade co que a protagonista soñara. A respecto dese tempo do porvir, ela declárase ceibe de toda obriga. O presente é paraíso perdido. O único movemento posíbel para a hora da despedida consiste na realización dun traxecto inverso, desandar as rúas e regresar: “paso a paso terei de penelopetecer o tecido do regreso” (2004, p. 86). O magnífico neoloxismo funde nun único sentido as figuras de Penélope e Ulises, ela a tecer incesantemente o periplo de volta a casa do seu home. O poema —de

paradigmático título, “Viaxe”— onde se produce tal prodixio de fusión simbólica condensa o complexo conglomerado de certezas e dúbidas, soño e desilusión que constrúe en gran medida o mundo poético de *En concreto*. A viaxe iniciática relatada foi heroica aventura odiseica que conclúe agora en caída de desencanto, esquecido de súpeto, nun verso de grave radicalidade, o motivo inicial da esforzada singradura: “Deixei a Cidade olvidada en instantes olvididos” (2004, p. 86). Este novo neoloxismo constrúe un paradoxo que expresa a oposición entre abandono e memoria fiel, tensa suma de contrarios. Esquecemento relativo, pois, o estado ao que resulta reducido o ser da Cidade e as súas soñadas vías de liberación. Absoluta e clara é, porén, a nova imaxe da propia viaxeira, decididamente renovada e liberada: “eu mesmo líbrome do costume imutábel de min” (2004, p. 86). Da experiencia iniciática derivaron importantes consecuencias metamórficas, con clara proxección de futuro sobre a persoa da protagonista. O tecido do regreso é unha “arañeira que chegarei a tender cos fiaños viaxeiros / centro móvil que retorna na única dirección da miña propia vida” (2004, p. 86).

Unha das direccións preferentes no curso da vida de Luísa Villalta foi a da escrita literaria. No conxunto da súa obra, *En concreto* é o tecido máis firme, unha arañeira fabricada precisamente con fiaños viaxeiros e a acción creativa do texto constituíu unha gratificante experiencia de transformación persoal, tal como podemos percibir quen estivemos preto dela e arredor do libro nos meses finais da súa vida. Tamén a Cidade —malia a declaración de desánimo patente no balance do poema “Viaxe”— que foi obxecto de vixiante indagación, un esforzo da alta intelixencia creativa de Luísa Villalta, resultou transformada como resultado da visión en profundidade.

A lectura interpretativa do ser da Cidade, do seu rostro amado e odiado, comeza en visión xeral a través dun xogo de espellos confusos, de imaxes en recíproco movemento de atracción e rexeitamento e complexo intercambio de identidades:

Mira e non mires máis, mirémonos por unha vez
 escólleme
 escolle como te odio
 (2004, p. 31)

Mírate, mírame, mírate en min
 e escóllete
 escolle como te amo
 (2004, p. 33)

No apartado inicial do libro e en varios poemas das seguintes seccións, o retrato da Cidade ofrece, ademais desa imaxe de contrastados ángulos, un perfil de carácter abstracto expresado en tonalidades de discurso maiormente reflexivo. Os poemas dos capítulos sucesivos, “Edifícios”, “Estampas”, “Nomes” e “Poema da Cidade alta”, sen abandonar a densa perspectiva analítica, van clarificando os seus significados, incorporando as modalidades descritiva e narrativa e avanzando cara á concreción do ámbito espazo-temporal para presentarnos, “en concreto”, o panorama e os detalles construtivos e humanos dunha cidade identificábel a través dos seus topónimos e antropónimos. A concreción do substrato referencial atinxe o seu grao de máxima intensidade no último poema do libro, onde a Cidade arquetípica e a cidade singular concentran o seu sentido no perímetro do barrio “onde a luz e o mar se están orixinando / mutuamente” (2004, p. 93), lugar do nacemento da poeta. Aínda que os nomes do barrio da Falperra e da cidade da Coruña non son pronunciados en ningún momento ao longo do libro, non podemos prescindir destas referencias, clave da experiencia vital de Luísa Villalta que explica, se non o discurso poético de *En concreto*, si o fundamento emocional da súa acción creativa.

Esta cidade concreta, aquela Cidade arquetípica, fundidas nun ser único de entidade antropomórfica e feminina, é un organismo inharmónico, desequilibrado, abismal, monstruoso, vítima indefensa, “triste Cidade e derrotada” (2004, p. 34) que suscita o achegamento afectivo e solidario da poeta en alternancia coa desilusión e a rabia. No poema “Ruínas”, dirixido por unha ollada visionaria de liña expresionista, maniféstanse os atributos da urbe en vertixe de potente serie enumerativa: “dormida inerte ociosa femia ancestral desexada ignorante / e lascivamente locuaz” (2004, p. 44). Do seu corpo cadavérico, definitivamente arruinado, despréndense substancias visguentas, sangue, leite callado, balor de putrefacción, fungos. O poema é discurso crítico contra a violencia da demolición especulativa organizado en estrutura alegórica, procedemento construtivo reiterado no libro con notábel habilidade. No poema “Solares”, a urbanización de espazos antes baleiros en cuadrículas que xorden de súpeto interprétase como dolorosa acción da Cidade que “abre as costuras do monte disposta a parir” (2004, p. 49). Ela disimula a súa miseria vestíndose con novos edificios, simple aparencia que non resolve o drama da desmemoria, pois a masa vertical das novas construcións érguese no “extrarradio do olvido máis profundo” (2004, p. 50), é un conglomerado de excrecencias sen historia, falta de carácter e sentido.

Fronte á vertixinosa e imprudente desmesura dos rañaceos, que no poema titulado con este substantivo conforman un panorama de magnífica perspectiva múltiple —desde abaixo, de fronte e desde a distancia—, a única dimensión auténticamente humana é a da vida que acontece ao nivel do chan. Os habitantes dos

rañaceos ascenden encarcerados nos elevadores, soben e baixan cada día os círculos dantescos do inferno. A cámara crítica, manexada con moi profesional óptica de precisión, denuncia tamén as falsas ilusións da uniformidade e do gregarismo.

Unha imaxe máis próxima, aínda que non sempre amábel, entregan os poemas nos que se nomean os topónimos interiores da Cidade, os seus sinais de identidade doméstica, fabricados con materia simbólica: Bens, Durmideiras, Ánimas, Porta dos Anxos. O Campo das Ratas regresa coa memoria do xenocidio fascista de 1936 e a escena das visitas estivais do ditador Francisco Franco, o xeneral que decretaba as “festas en estado de sitio” (2004, p. 29). Os nomes de barrios e lugares sinalan tamén a razón do suxeito colectivo, os cidadáns que constitúen o corpo central da Cidade e cuxo protagonismo se desenvolve sobre todo na sección titulada “Estampas”.

Os topónimos pronunciados con especial emoción na única composición do apartado “Nomes” deseñan o mapa dos ámbitos populares, dotados aínda de dignidade e de memoria contra o desánimo e a derrota:

Os nomes somos nós
e cando acenden os seus rótulos atávicos
as aspas dos muíños derrubados
marmullan o farelo afirmativo do futuro
(2004, p. 90)

Os nomes humanizados dialogan coa Cidade en dinámica conversa, na que, a carón da poeta, intervén con marcado protagonismo o vento, criatura omnipresente, testemuño activo da historia, nomeado en ocasións con letra maiúscula de personaxe simbólico, integrado no curso da existencia colectiva como fundamental marca de identidade. É o vento do norte que move a luz do Faro, un ser animalizado, ameazante, agresivo, ou, pola contra, espírito benéfico, compañía solidaria, voz serena. Baila o vento no poema “Movidá” nunha heterodoxa danza da morte de mans dadas coa Cidade e as súas xentes, unidos todos en celebración de “anguriada alegría” (2004, p. 82).

“Así vou eu / formando parte” (2004, p. 17), declara a camiñante para deixar rexistrada a noticia da súa consciencia primeira de internamento afectivo e solidario na Cidade dos habitantes, de integración na substancia humana da sección “Estampas”, unha colección de escenas desenvoltas en liña temporal fronte ao carácter espacial, maiormente estático, do apartado “Edifícios”. Mais o seu desexo de unión tropeza contra o muro das multitudes conformes coa súa propia condición de seres resignados, rendidos, incapaces de construír e habitar a praza pública da identidade colectiva. A “moitedume solitaria” (2004, p. 63) xira, presa, na

espiral fechada dun remuíño. Non hai avance. Son as vontades dispersas, derrotadas, de xentes sen enerxía, submisas, finalmente responsábeis da propia derrota. Un atasco de tráfico descrito no poema “Embotellamento” con procedementos de raíz kafkiana e perspectiva irónica representa un síntoma claro da condición inhumana da Cidade e da responsabilidade dos cidadáns como axentes e vítimas da gregaria situación de parálise.

No poema “A espera”, o personaxe animalizado que lle dá título é un monstro “pacientemente cruel” (2004, p. 72) ao que cómpre alimentar e manter vivo, un animal metódico e confiado pero canso de vivir. Domina a Cidade, “deserto habitado” (2004, p. 72) cuxos naturais, sumidos en estado de desconfianza permanente, son vítimas da frustración. Latexa no substrato semántico do poema a dialéctica da esperanza de liberación en contraste co manso costume de obediencia, desconcertada posición anímica reiterada no libro. No tránsito iniciático da viaxeira alternan ambas as perspectivas emocionais e ideolóxicas. O seu foi un proxecto de procura de certezas movido pola vontade de intervención pública desde o poema —tamén desde a súa instalación de pés firmes na rúa— que, naturalmente, como a experiencia de acción social e política nos confirma con frecuencia, bate contra a inercia da pasividade e o conformismo colectivo. A poeta asume, porén, a súa propia responsabilidade, en clara actitude autocrítica. Proba de tal posición constitúe o poema “Foráneos”, denuncia da opresión e o control exercido polo poder sobre os inmigrantes, habitantes do mundo subterráneo, dos círculos dantescos da pobreza, os circuítos do gas, as rutas profundas dos diamantes e os condutos petrolíferos. Fronte á miseria e a tristura do colectivo humano convocado pola protagonista en declaración política de solidariedade, sitúase ela mesma, instalada en cómoda situación vital e consciente da súa insignificancia diante do drama humano que testemuña e delata: “E ninguén son eu aquí tan no meu sitio” (2004, p. 68).

Hai momentos nos que a voz acusadora tempera a gravidade da súa reprobação ao recoñecer algunhas das claves históricas do estado de mansedume colectiva, consecuencia da violenta represión exercida pola ditadura franquista. Nun dos poemas en que se expresa tal recoñecemento, o titulado “Oeste”, ábrese ademais unha porta de entrada ao soño da rebelión. Albíscase así mesmo un horizonte de rebelde acción liberadora en “Estación”, onde se anuncia a posibilidade de que os habitantes escollan, fronte á derrota, o rumbo dun “glorioso comezo” (2004, p. 53) que poría en marcha unha traxectoria de “amor definitivo” (2004, p. 53). O presentido futuro de liberdade e xustiza contrasta coa historia do fracaso e o sometemento nun poema onde transitan polas rúas os tolos da Cidade en procura dun “alén ansioso” (2004, p. 36). É o titulado “Sul”, que reúne un fato de figuras marxinais e de personaxes singulares como o coxo Novoa, o Andareiro,

Narciso Correal, a Meniña das Trenzas ou o pintor Urbano Lugrís, esplendidamente caracterizado na súa orgullosa e insurrecta posición de “dignidade atroz” (2004, p. 35). Este grupo humano constitúe un dos círculos profundos da Cidade vencida e, asemade, a enerxía potencial da súa redención en mans do exército civil dos habitantes proscritos.

Finalmente, en dramática acción radical, a revolta decisiva producirá un catártico estouro aniquilador que destruirá a Cidade. A forza popular desa treboada xusticeira procede da memoria viva da Cidade Antiga que habita no interior dos seus habitantes e que chega, máis unha vez, transportada polo vento. “Haber houbo e hai unha Cidade envolta / no vento perpetuo da ansejada destrución” (2004, p. 38), confirma o poema titulado “A Cidade Antiga”.

O cataclismo presentado como soño simbólico de catarse constitúe o núcleo culminante do rumbo iniciático que dirixe os destinos da Cidade, da “triste Cidade derrotada”, da enorme criatura femia fundida coa poeta “nun todo incomprensíbel”. O complexo e contraditorio tránsito emparella co da viaxe principal, a que a penelopeodiseica navegante en terra firme realiza ao longo do itinerario completo do libro e que podemos intuír motivado pola experiencia persoal da autora polas vías da transformación interior. O propio proceso de escrita e as descubertas transcendentales que tal actividade propiciou debeu incidir con intensidade no desenvolvemento desa íntima metamorfose, fundamentada nas dúbidas e certezas existenciais e ideolóxicas e na vontade de intervención pública que conduciron as rutas da vida de Luísa Villalta. E tamén nós, lectoras e lectores, resultamos fondamente transformados como destinatarios e partícipes do espléndido discurso íntimo e civil de *En concreto*, singular exercicio alerta da subxectividade reflexiva, desbordante en ondas de marea épica, entre a decepción crítica e o soño da revolta liberadora, movido pola forza do Vento da historia, o vento que trouxo ao tempo de nós un dos libros máis importantes do novo século, o Libro de Luísa Villalta, a Poeta da Cidade.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Villalta, Luísa (1995). *Ruído*. A Coruña: Espiral Maior.
Villalta, Luísa (2004). *En concreto*. A Coruña: Espiral Maior.
Villalta, Luísa (2006). *Papagaio*. Ames: Laiovento.